

VI.

Városmajor, 2005. március 8.

SZŰK LESZ NEKI MACEDÓNIA?

Első estém a Kalazantinumban: '37. augusztus 31-én berreg a csengő vacsorára. Tolulunk a lépcső felé minden irányból. Egyetlen lépcső visz csak lefelé innen, a negyedik emeletről, s ez a rendházé, nem az iskoláé. Az iskola lépcsője csak a harmadik emeletig tart, lefelé meg a Piarista utcára (ma Pesti Barnabás utca) visz. A rendháznak, az épületkolosszus híd felé eső - szárnyának lépcsője meg a – gimnáziumot és a rendházat elválasztó – Piarista közre szalad le. '37-ben ez a köz még egy darab megmaradt természet, vagy legalábbis egy darab múlt. Két oldalán járda, de köztük fél méternyi és a Duna felé növekvő mélységben fut a még inkább kocsi-, mint autóút. Száz éve, amikor épült e csodapalota, nem rendezték még a terepet úgy, ahogy ma látjuk. Ha a templom mélyebben van, akkor lejtenie kell az útnak. A piarista palotát meg szintbe kellett hozni, s ez a szint magasabban volt, mint a templomé. A járdák a maguk szintjén vannak, de köztük az út nem szinttel sem a rendházzal, sem a templommal, hanem lejt, hogy lejusson a templomhoz. Ezen a kocsiúton mentünk kisdíakként a Belvárosi templom úrnapi körmenetein... eleget láthattuk e rendezetlenséget, melyet a múlt század elején még egyáltalán nem láttunk annak. Nem dózer dolgozott akkoriban, csak kubikos talicska, s bizony sehány lóerővel, csak emberivel.

A negyedik emeleten nem volt gimnázium, az szőröstől-bőröstől a miénk volt: a Kalazantinumé. Miért Kalazantinum? Alapítónk családneve: a katalán-spanyol Calasanz. S mit jelentett a mi Kalazantinum nevünk? Egy helyet, ahol illett tisztelni őt és életművét. Aki ott élt, nem kérdőjelezte meg személyét. Nagyon mélyen tiszteltük. Nem lépett lábára senkinek. Nem is dörgölözött a hatalmasokhoz. Fél életen keresztül kereste, amíg megtalálta a neki való munkát: az egészen kicsik, a prolik szolgálatát. Az egyház, maga is, négyszáz év után fedezi fel igazán: csak most lett a közoktatás védőszentjévé. Most. Alapítónk meg négyszáz évvel ezelőtt közoktatott. Oly korban, amikor még csak azok gyerekeit oktatták, akik tudtak s akartak rendesen fizetni az oktatásért. Olyan ügyetlenke volt. Nem tudta, nem akarta megvédeni magát! Hathatós eszközökkel nem akart dolgozni. Csak jézusiakkal – egy Jézust nagyon nem értő, verekedős, reformációs-ellenreformációs világban. Inkvizíció elé is kerül az istenadta... Álljon ennyi itt Róla – emléktábla helyett.

Berreg a csengő, s vagy hatvan kispap igyekszik a lépcsőn lefelé. Összetalálkozom a torlódásban Börzsei Marcival. Marci négy egész évvel idősebb nálam: egy évvel korábban együtt jártuk a nyolcadik osztályt; ő reverendában, én civilben. Elöttem három évvel volt ő Vácott novícius, utána végezte a hetediket Kecskeméten, majd a nyolcadikat Pesten. Míg én novíciuskodom Vácott, ő elvégzi Pesten a teológia első évét. Ő van tehát már otthon, amikor a nyárvégi esti szürkületben a lépcsőházban egymás felé sodródunk, s én vagyok az új fiú. Marci sudár, vékony, szemüveges, mosolygós. Festeni valóan arisztokratikus a külseje, pedig mosonszentmiklósi magyar parasztgyerek. Főleg vele sétálok majd délutánonként az elkövetkező években, s ott vagyok Mosonszentmiklóson is, első miséjén. Meglátogatom Kolozsvárott '43 végén, amikor is az ő szórványkörzetébe megyek a karácsonyi ünnepekre lelkészkedni. Az év elején szenteltek, még rajtam a kenet illata, s megyek – a Nagy Szamos vizét növelő Ilva patak menti községekbe, s fürdök a boldogságban, meg a besztercei havasok szépségében. Harminc évvel később Marcinál nyaralok Görgényszentimrében, a plébánián, s ott találkozom Márton Áronnal, egy jézusi főpappal s öreg székellyel, akit, ha tisztulni akarna

egyházam, azonnal szentté avatna – majd’ megmondom, kik helyett. Szóval Marcival találkozom, amikor igyekszünk vacsorára. Ő lesz a második nagyon jó barátom a rendben. S a renden kívül? Azon kívül nincs! Még szép is volna! Lesznek még barátaim sokan, de nem kívül! Hanem csakis belül: Bokron belül. Nincs időm, se kedvem – kívül barátkozni!

A félemeleten van a kispapok ebédlője. Négy emelet a szintkülönbség. Lezúgunk rajta, meg fel, ha jóllaktunk. Nem tudom, mit kérdezett tőlem Marci, nem tudom, mit feleltem rá. Csak azt tudom, hogy szelíden hátba vágott, s aranykeretes szemüvege mögül mosolyogva hitetlenkedett:

– Ez nem te vagy!

Ő volt az első vagy egyetlen ember, aki nem hatódott meg attól, mivé lettem a noviciátus végére. Rokonszenvét még a nyolcadik osztályban megnyerhettem valamivel, s ez a hátbavágás jelezte, hogy kételkedik annak valóságában, amit én halálos komolynak éltem meg. Hátbavágása ezt akarta mondani:

– Majd kinövöd... s túlleszel rajta!

Nem mondta hozzá, hogy ezen az életszentségen. Csak gondolta? Cinikus volt? Semmiképpen sem. Mély paraszti katolikus lelkisége volt. De a földön járt, mint élettől megedzett szegényparaszt. Görgényszentimrei plébános korában szegyenkezve mesélte, hogy járnak ám hozzá a görög katolikus oláh parasztok, és fizetnek neki, hogy imádkozzék ezért meg ezért..., mert össze tudja imádkozni a lányt a legénnyel, vagy fordítva. Marci látott valamit rajtam azon az első estén, ami nem stimmelt emlékeivel, s az emlékeit gondolta igazi valómnak. A Mátyásföldön töltött három napon nem hangzott el szüleim, testvéreim részéről semmi magasztos a reverendában magát hasznosítani igyekvő gyerekükkel, testvérükkel szemben. Rakom cserépbe a Vácról hozott muskátli-dugványokat. Belesimultam a környezetembe. Mit furcsállt rajtam Marci, nem tudom. Majd megkérdem tőle, ha odafenn találkozunk. Igaza volt-e? Erre hamarabb is tudok válaszolni.

Azt hiszem, ő hívott el pár nap múlva meghallgatni Gerencsér Pistát. Pista hatodéves volt. E hatodik évében doktorált a bölcsészkaron filozófiából. s ráadásul még a teológiain is dogmatikából. Ezenfelül még lelke volt annak a szabad fórumnak, melyet hetenként egyszer rendezhettünk magunknak vacsora és a naplezáró Completorium között, egy olyan jó félórában. E nyárvégi estén Pista Szabó Dezső 1937. augusztus-szeptemberi Ludas Matyi füzetének dupla számát ismertette. Folyóirat volt ez, amelyet Szabó Dezső maga írt. Mint Németh László néhány évvel később a Tanut. Mint a Napló – bocsánat nagyképűségemért. Címe: Ede megevé ebédemet. Alcíme: Milyen Szekfű nyílt Schittenhelm Ede sírján? Nem sajtóhiba a nagybetűvel írt Szekfű. Szekfű Gyulát, az akademikust, a tanszékvezető professzort, a Magyar Történet kötetének íróját, a Magyar Szemle havi folyóirat szerkesztőjét, a Három nemzedék (1919!) szerzőjét ülteti virágnak Ede sírjára. A magyar szellemi élet egyik legnagyobb alakját – a maga ötvenes éveiben járó közéleti férfit. És ki ülteti? A hasonló korú Szabó Dezső, Az elsodort falu (1919!) szerzője. Szekfű az egyetem falain belül, Szabó a falakon kívül, a Gólyavárban, tartja főhadiszállását.

Pár év múlva hogyan, hogyan nem, bekerülhetek Szekfű tanár úr szobájába!!! Beszélget velem. Németh Lászlóról is, az ifjúság új csillagáról, aki könyvet is írt már róla: Szekfű Gyula (1940) címmel, s mondja:

– Tudja tisztelendő úr, Németh László heurisztikai elve, hogy az ellenkezője az igaz annak, amit megírtam a Magyar Történetben. Ugye ismeri Keresztúry tanár urat, s okos embernek tartja őt? Pár éve még minden szavát elhitte Szabó Dezsőnek. (Keresztúry Dezső pro-szeminárium-vezetőm volt.)

Az ilyen beszélgetések nöttetik az embert. Hatvanöt év telt el azóta, s máig sem felejttem. S azt sem, hogy majd harminc év múlva letérdepelek Görgényszentimrén Marci szobájában Márton Áron előtt, s megkérem, hogy megcsókolhassam a kezét. Szelíden-fáradtan néz rám, tiltakoznék, de láthat valamit a szememben, s enged. Az élet legnagyobb pillanatiban csak

ülünk egy székben, és hallgatunk, állunk valaki előtt, vagy térdelünk. S szavak hangzanak el, szemek találkoznak, s megtelik a lelkünk. Mivel? Félve mondom – Istennel.

Valami gyorsíró teljesítményért kaptam jutalomként diákkoromban a Három nemzedéket, még gimnazistaként. Faltam, amennyire tudtam, Égő, vörös fülekkel olvastam Az elsodort falu három kötetét is. Nagy diákként már tudtam Szekfőről is, Szabó Dezsőről is, mert 1934-ben jelent meg Szerb Antal Magyar irodalomtörténete, s magyartanáromnak azonnal bibliája lett. Hamarosan megszereztem én is, és Szerb Antal világosan látta, hogy két személy jelenti a szellemi Magyarországot: Szabó Dezső és Szekfű Gyula. 1934-ben 15 év telt el az összeomlás után. Ma is, 2005-ben, 15 éve hogy kivonultak a szovjet csapatok, s ha megkérdeznék, hogy ma kik jelentik a szellemi Magyarországot, mit mondanék? Szerb Antal '34-ben 33 éves volt és tudta. 1940-ben, én még csak 21 éves voltam és tudtam, hogy Szekfű és Németh László – a csillagok. Ma 86 múltam, és fogalmam sincs, hogy kit nevezhetnék meg – ám az ötvenesek, a náluk öregebb vagy fiatalabb – kortársaim közül. Hogy kire esküszik ma a magyar ifjúság? Kiért tölti meg hétről-hétre a Gólyavárt? Hogy kinek hiszik el minden szavát a Keresztúry tanár úr szerű fiatalok? '34-ben Szekfű 51, Szabó Dezső 55 éves volt. Kire tudunk ma így felnézni? Csak én vagyok ilyen béna? Mások tudják, hogy felnézünk-e ma egyáltalán valakire? Meg kellene kérdezni, ha volna kitől!

Biztos ott volt ezen az esti fórumon Juhász Miki is. Érezhettük, hogy vége a noviciátusi elhülyülésnek. Visszacatoltam. '36 nyarán Tihanyban Bátori esténként Aradi Zsolt azokban a napokban megjelent új könyvét olvasta. A parlament épülete volt a címlapján, s arról beszélt a könyv, hogy ezt az épületet még egy birodalom számára csinálták... – fájó seb volt mindannyiunknak Trianon. Úgy éreztük, hogy nem lehet együtt élni vele. S most, ezen az estén folytatódik, ami a múlt nyárvégen abbamaradt, amikor haza kellett küldenem Ady Összes verseit. Újból lélegzem. Újból szívom a levegőt, melyet Bátori óráin szívtam, mert Gerencsér Pista ismertet, s repül a félóra, és belecseng a csengő, s én viszem a könyv mondánivalóját magamban a kápolnába is. És a következő vasárnap ebéd után mehetek haza, látogatóba. Kéthetenként látogathatjuk rokonainkat: kettő és hét között. Ebből két óra az utazás, de marad három óra beszélgetni, s én alig várom, hogy apám elé önthessem mindazt, amit Pista révén Szabó Dezsőtől hallottam. Mit is?

Hogy 37 tavaszán Szekfű cikket írt a Magyar Szemlében Schittenhelm Ede címen: Szekfű sétál az azóta már régen elbontott budai németvölgyi temetőben, megáll egy sír előtt, melyen ezt olvassa:

– Schittenhelm Ede tüzérfőhadnagy meghalt 1849-ben a magyar szabadságért.

Olvadás után elmélkedik. Arról, hogy valójában Ede fajaruló, mert Schittenhelm létre meghal a magyar szabadságért. Hitler már a Birodalom kancellárja, és a Schittenhelmek tudhatják, hogy ők árják, s a nem Schittenhelmek meg tudhatják, hogy ők meg ráják. Vigyázz magyar! Tele vagy némettel, zsidóval, tóttal, horvátal, szerbbel, oláhval, akik mind magyaroknak tudják magukat. Szét ne hagyj cincálni török után megmaradt, török után úgyahogy-lett, összekapart kis önmagadat. Mi lesz a magyar középosztályból, nemzetből, amelynek legtöbbször sváb, német asszimiláns, ha ez a gyilkos hitleri logika behatol nemzetünkbe? S most jön a Ludas Matyi füzet.

Szabó Dezsőnek nincs könnye Schittenhelm Edéért. Szabó Dezsőnek már minden könnye elfolyt az ebben a csonka országban is kisemmizett magyar parasztért. Nincs szükségünk svábok magyarrá asszimilálódására. Maradjanak meg csak svábok. Mert ha nem asszimilálódnak, akkor egy tolnai sváb – az egy tolnai sváb. De ha egy tolnai sváb asszimilálódik, akkor az felkerül Pestre a minisztériumban, és úgy igazgat száz magyart, mintha azok tolnai svábok lennének. Majd csattan az ostor vége – a sváb kultusz-miniszteren, Hóman Bálinton, aki nem rendezi Szabó Dezső ilyen meg amolyan anyagi követeléseit, de aki kihúzza Csík Ferkét a medencéből, miután Ferke olimpiai aranyérmét nyert az elmúlt évben Berlinben, s Szabó Dezső imádkozik a kultuszminiszterhez:

– O Sancte Valentine, nos ex aqua exhuzigátor... hogy kihúzza Szabó Dezsőt is a vízből. Nem olvastam el azóta, hetven év óta, e dupla-füzetet. Amit most elmondtam, ennek a szeptembervégi szabad fórumnak az emléke bennem. S amikor mindezt elmesélem apámnak, dől belőlem a szó. Ő meg csak hallgatja. S közben bejön a szobába anyám, s csak ennyit mond neki:

– Gyuri minden reggelire megeszik egy svábot.

Mire anyám rémülten:

– Svábbogarat?

– Dehogya is. Olyan svábot, amilyen te vagy.

Anyám sohasem gondolta, hogy ő sváb. Azt se tudta, hogy német neve van. El lehetett volna őt adni németül. De ekkortájt már igazolnia kellett kinek-kinek a maga árja származását. Ez az igazolás csak azt volt hivatva eldönteni, hogy zsidó vér csörgedezik-e ereinkben, vagy sem, de messzebbre mutatott. Nem éri be a zsidók százezreinek legyilkolásával, pár év múlva a németeket elkezdjük kipucolni a Kárpát medence egészéből is. A magyarokat is Felvidékről, Kárpátaljáról, Párciumból, Erdélyből, Délvidékről. Huszonöt évvel korábban csak az jött el, aki nem akarta letenni az állampolgári esküt. Most már esküvel is takarodj a földről, hol őseid bölcsője ringott. Messzebbre mutatott. Nem-zsidó magyarok százezreinek pusztulására is. A Don-kanyarban, deportálásokban, délvidéki tömegsírokban is. Emberekben, akik választhattak, hogy katonák lesznek vagy falhoz állítják őket.

Idilli békeségben éltünk piarista osztálytársaimmal, jóllehet egy harmadunknak sem volt eredetileg magyar neve: zsidó, sváb, tót, oláh, szerb asszimilánsok voltak vagy voltunk. Én is. Anyai nagyszüleim – és Budapesten, az ország szívében, s a múlt század elején egymás között – még németül beszéltek. De inkább büszkén vallottam, hogy névadó őseim honfoglaláskor előtti magyarok, kabarok. Apám ágán mindenki színmagyar, kócos jobbágy. De anyám ágán mi van?! Nagymama nemesi árvalány: Szladek (tót!) Ferenc és Liptay Laura (magyar nemes) ivadéka. Ez még hagyján, de a nagyapai ág! A nagypapa Stüek Ferenc és az ő anyja Pfann Rozál. E két dédnagyszülőm egyike sem halt 48-ban a szabadságért! Még jó, mert Hitler logikája szerint fajarulók vére csörgedezne bennem.

Hitlerrel kezdődött az őrjülés? Számomra legalább is. Sohasem gondoltam, hogy a Stüek Gizella nevet viselő anyámnak valami baja van a magyarságával. S most apám úgy reagál beszámolómról, hogy én minden reggelire megeszem egy svábot. Pillanatokon belül megszületik Németh László Kisebbségben című tanulmánya, mely megkülönbözteti a mélymagyart, a hígmagyart s a jöttmagyart. Ilyen jöttmagyar a magukat magyaroknak vallók egyetemének a messze nagyobb fele. Kisebbségben van a mélymagyar. Tragédia történt velünk. A 15. század végén még Európa egyik legnagyobb nemzete vagyunk, s a 17. század végére már csak ötnegyed millió ember beszéli nyelvünket. A többi, a mátyáskorabeli jó három millió hova lett? Elhullott a török kardoktól, elveszett Kelet rabszolgapiacain. Erről a tragédiáról még regényt sem írtunk. Csak megállapítjuk, hogy Békés, Szeged, Kalocsa, Pécs vonalától délre hírmondónak sem maradt magyar, pedig Mátyás korában még csak Délről menekült rácok tarkították az etnográfiai térképet.

Szabó Dezső pátosza: faji alapra helyezkedtek románok, szerbek s tótok s megcsinálták maguknak hazánk területéből, amit megcsináltak, tehát nekünk is faji alapra kell helyezkednünk! Kikkel? A 16. század végére ezer magyarból ha egy katolikus, a többi mind kálvinista. Nincsenek e magyar kálvinisták az egész világon összesen három millióan sem. A többi bizony csak jöttmagyar. E három milliónak a jó fele meg hígmagyar? Amikor írta ezeket Németh a 30-as évek végén, úgy voltam vele, mint Keresztúry tanár úr Szabó Dezsővel. S most? Ha Erdélyben járok, és Jézusról beszélek, azt is mondom, hogy semmit sem ér, amit mondok, ha nem ülnek köztünk románok is. Mert nincs két evangélium: egy a magyarok, s egy másik – a nem-magyarok részére. Nincs. Jézus szemével nézve legfeljebb csak híg emberek vannak.

A Kalazantinumban jó volt élni. Nekem való világ volt. 5,30-kor keltünk, 5.50-től 6,50-ig a kápolnában elmékedtünk, misét hallgattunk. Utána reggeli s szobánk rendberakása (beágyazás) következett; majd 7,15-től 7,55-ig az első teológiai óra – ma úgy mondanók: a nulladik órában. A második évben már egyetemre is jártunk – párhuzamosan tanultuk otthon a teológiát, az egyetemen meg a szaktárgyainkat –, s a Múzeum-körúton kellett lennünk 8,15-re. 13,20-kor mentünk újra a kápolnába, majd ebéd, újra kápolna, aztán intéztük az előljárókkal ügyeinket, mentünk a házi könyvtárba. Még szunyókálhatunk is a szobánkban. Ellenőrzés csak ennyi: nagypapa háromkor koppanthatott egyet ajtónkon, s a koppantással együtt már be is nyit: nem hever-e valamelyikünk az ágyon? Délután kötelező párosban egy jó félórás-egy órás séta hat óra előtt. Este 7,15-kor teológiai óra. 8,00-tól 8,20-ig összejövetel, amit a Nagypapa tart. Utána vacsora, s ezt követően szabad idő 9,15-ig. Utána kötelező szilencium, 10-kor villanyoltás, s 5,30-ig lehet aludni.

Talán a nagypapával kell kezdenem. Negyven évvel volt idősebb nálam. Külön regény a kettőnk kapcsolata. Hozzá kellett menni anyagi ügyeinkkel. Voltak olyanok? Óh igen. A cél megjelölése nélkül lehetett bármikor két pengőt kérnünk. Ez volt a non putarem = a nem tudom mire. Összesen évi 60 pengőt igényelhettünk. Nyáron hazamehettünk két hétre, akkor kaptunk megint 60 pengőt és hozzá még azt, ami megmaradt az évközi hatvanból. Vasárnap délelőtt volt az általános ügyintézés ideje. Reggel 7,15-kor nem teológiai órára mentünk, hanem összejövetelre, amit nagypapa tartott. A vasárnapi összejövetel kiadós volt. Ráértünk. A különböző pesti plébániák a délelőtti, a 10 órás ünnepi nagymise fényét azzal növelték, hogy három papos misét rendeztek. A Központi Szeminárium meg a Kalazantinum szállította hozzá a kispapokat. 9-ig is eltarthatott az összejövetel. Ilyenkor hallgattuk meg pl. a harmadévesek próbaprédikációját. A legegyszerűbb módja ennek az volt, hogy megtanultunk könyv nélkül egy Prohászka beszédet. Somhegyi Miska nem ezt tette, hanem maga szerkesztett egyet. Azon a vasárnapon, amikor is bemegyek a non putaremért nagypapa szobájába. Mindig beszélgetésbe kezd. Nem vagyok neki carissime, nem tegez, nem Gyurkázik, nem szólít a családnevemen sem, csak Maga vagyok.

– Magának hogy tetszett a Somhegyi próbaprédikációja?

Nem emlékszem, hogy mit válaszoltam, csak arra, hogy a próbaprédikáció alatt kialakult bennem a kritikám Somhegyi teljesítményéről, s így amikor nagypapa kérdezett, folyt belőlem a szó rendesen. Hallgatja figyelmesen, s amikor abba hagyom, megszólal:

– Mért nem mondta ezt el ott?

– Igazgató úr kérem, Somhegyi harmadéves, én meg csak még másodéves vagyok...

– Ne szerénykedjék! Nem áll az jól magának.

Ha van pillanatfelvétel élőbeszédben, akkor ez az volt. Egy életre megtanultam, hogy mi áll jól nekem, s mi nem. Szerény éppen megpróbálhatok lenni. De akkor tartsam csukva a számat, mert ha kinyitom, azonnal megtörténik, amire Sántha Gyuri mutatott rá.

– Azért kerülöm a veled találkozást, mert ha megszólalsz, öt percen belül kiderül, hogy száz százalékosan neked van igazad.

Ezzel az alkattal lehet – nem szólni. De szerénynek rajzolnom magamat bajosan lehet. Ha egyszer hozzászólok valamihez, akkor átélem, hogy látom a dolgot. Ha nem gondolnám ezt, nem szólnék hozzá. Alighanem ezt látta meg nagypapa, amikor arról beszélt, hogy mi áll jól nekem, s mi nem.

Nagypapa felelős volt hatvan fiatalért, hogy ezekből jó piarista tanárok, nevelők legyenek. Akármennyire öreg róka is volt, tudta jól – s éppen azért, mert öreg róka volt –, hogy több szem többet lát. Akik gondot okoztak neki, azokról igyekezett begyűjteni társaik, a mi véleményünket. Mondta is erről az összejövetelen:

– Ne mondják nekem, hogy engem ne tessék kérdezni! Ha kérdezem magukat, hogyan látják egymást, akkor őszintén meg kell mondaniok, amit gondolnak. Mást is kérdezek majd.

Így kérdez egyszer engem, már első éves koromban, és egy harmadévesről. Nagyeszű gyerek volt, s szóba sem állt velem, de én nagyon bizonytalan egzisztenciának, problematikus piaristának éreztem. Az volt számomra ilyen, akiről azt gondoltam, hogy nem lesz pap belőle. Még abban a tanévben ott is hagyta a rendet. Csak úgy a folyosón menve kap el kérésével nagypapa:

– Magának mi a véleménye a Zádorról?

Hosszan gondolkodom, hogyan bontsam ki azt a csomagot, ami bennem van róla. Nagypapa nem várja meg. Legyint egyet, és mielőtt még továbbmenne, mondja:

– Látom már, magát utálja benne.

Így volt? Titkon rivalizáltam vele. Bántott, hogy szóra sem érdemesített. Volt egy nagy meccsem is nagypapával, amikor is letörte szarvaim. Másodévben. Az egyik tárgyunkat heti öt órában tanította nekünk a prefektusunk: Introductio, azaz bevezetés a szentírás könyveihez. Saját fogalmaim szerint ez olyan irodalomtörténetféle volt. Ebben volt nagy Sík Sándor, akit Bátori közvetített a magyaróráin. S ebben volt abszolút csúcs Horváth János, akit akkor már hallgatók az egyetemen. Olyan nagyon, de nagyon nivótlannak éreztem, amit szegény prefektusunk nyújtani tudott nekünk, Kitaláltam valamit, hogy kibírjam a heti öt órát. Lázasan jegyeztem, amit mondott. Csakhogy: egyik nap latinul, másikon németül, harmadikon franciául, negyedikem olaszul, s megint előlről. Német szakos voltam, a noviciátusban megtanultam franciául, s első évesen meg részt vettem Mikivel együtt egy olasz tanfolyamon. Ami pedig a latint illeti, ál munkban is latinul beszéltünk... – erről majd még mondok valamit. Vadul jegyzeteltem, én voltam a legszorgalmasabb diák, a két évfolyamból, akik együtt hallgattuk előadásait. Belém nem köthetett, de a láthatatlan sugárzás, amit kibocsátottam magamból, elért hozzá. Heti öt igen intenzív nyelvórára cseréltem le öt s mondanivalóját. Nem volt kedves a modora... Lehetett volna ily körülmények között? A fél év végén ezzel búcsúzott:

– Na, a vizsgán majd meglátom, hogyan vitézkednek.

Megláthatta. Összesen 15-en voltunk, s mindegyikünk fújta tételét, mint a vízfolyás. Valamelyikünk ugyanis készséggel elvállalta, hogy gépeli az általa megfogalmazott tizenöt tételt, amelyekből majd húzunk a vizsgán. Mindent belesűrített a tételeibe. Mi pedig légé-peltük. Úgy, hogy öt tétel elfért egy sorban, a másik öt két sorban, a harmadik öt pedig három sorban. Olyan papirosra gépeltük a 15 tételt s olyan gépeléssel, hogy a tételek hátlapján is világos volt, hogy a tételek egy vagy két vagy három sorosak-e. Ezek után a megtanulandó anyag egy harmadára csökkent: választottunk, hogy hány soros tételt húzunk majd. Karácsony előtt jó két héttel véget ért a teológián a szorgalmi idő. Karácsonyig levizsgáztunk a teológiai tárgyakból. Karácsony hetében pedig habzsoltuk a könyveket, amiket a Jézuska hozott a Kalazantinumnak, s újév után fogtunk hozzá az egyetemi kollokviumokra felkészüléshez.

Az öt biblikus tétel jelesre bebiflázásra elegendő időt biztosítottunk, s szegény tanárunk felsülésére – minden, de mindent tudtunk jelesre. Nem erre számított szegény, hanem arra, hogy csődölni fogunk. Bosszút lihegett. Valaki befújhatta neki közölünk a siker/csőd okát. S ő mint felbujtórá rám gyanakodott, pedig ennek semmi alapja nem volt. Magához hívott s megkérdezte, hogy mért tettem. Én meg tettem, amit nem lehetett, s visszakérdeztem:

– Én kérdezem a Prefektus Úrtól, hogy mi alapon vádol engem.

Dühében kizavart a szobájából. Ezután következett a vesszőfutás. Ment nagypapához, s beszámolt a történekről, nagypapa pedig megkérdezte két-három kalazantinumi társamtól, hogy nem kellene-e engem elküldeniök a Rendből. Nekem, hozzám nem szólt senki. De hatvan ember úgy nézett rám, mint akit elküldhetnek. Tíz napig tarthatott ez az állapot. Aztán nem bírtam tovább, s odamentem Nagypapához:

– Igazgató Úr! Tessék beszélni velem!

– Maga Draufgänger! Magával beszélni kell, amikor Maga akarja! Na jó, délután elviszem sétálni.

Meg volt a séta. Én szavaltam, hogy itt a helyem. Ő mondta, hogy próbálnék ilyeneket a jezsuitáknál csinálni, s a végén abba maradtunk, hogy jó, maradjak, majd meglátjuk.

Nem értem, és nem értem, és nem értem. Mi ez? Mért nem lehetett megkérdezni, hogy mi alapon állítja, hogy én vagyok a felelős azért, amit 15 ember egy akarattal tett? Akkor még nem értettem. Ma már értem. Ez a világ rendje. A beosztottnak soha nem lehet igaza. Mindig csak annak, aki felül van. Ha ezt én akkor, vagy akár később, megértettem volna, másképpen alakult volna az életem. De ez nem adatott meg nekem. Megköszönöm Istennek, hogy sem akkor, sem később nem értettem meg. Nem is vittem semmire. Még van Valaki, aki ugyanígy tett és nem vitte semmire. Hadd ne írjam ide a nevét...

Három év után nagypapa otthagyt bennünket, mert a rendtartományunk a maga fejévé választotta őt. Nem akadt, aki át tudta volna venni kalazantinumi szerepét. Jó két év múlva aztán – ha nem is igazgatójává, ha nem is nagypapájává – ez a prefektus lett a Kalazantinum új súlypontjává, s megérhette, hogy én képviseltem a leghatározottabban azt, ami pozitívumot a Kalazantinum életében ő akart. Soha nem esett szó közöttünk korábbi afférunkról.

Újmisés szónokomnak lelkiatyámat választottam, aki 15 éven keresztül gyóntatott. Tudtam róla, hogy nem jár látogatni sehová, de nem hittem volna, hogy értem sem tesz kivételt, s nem jön el Mátyásföldre, a primíciás ebédre. Meghívtam nagypapát is, s ő elfogadta a meghívást annak ellenére is, hogy szónoknak is, manuduktornak is mást kértem fel. Nagypapa mondta az ünnepi beszédet az asztalnál. Egy mondatára emlékezem vissza:

– Azt hittük, hogy szűk lesz neki Macedónia...

'43. február 1-én hangzott el, amit mondott. A ribilliót, amit csinálok, csak felülről láthatja majd. A nagyszülők ritkán érik meg unokáik kibontakozását. Tíz év sem telik el asztalunknál mondott beszéde után, s az ügyész kötél általi halált kér reám '52-ben a Jónás tanácstól. A következő évben meghal Schütz Antal is, hűséges barátja, Nagypapa is. S negyven év múltán az inkvizíció asztalára kerül az Egyházrend. Mégiscsak szűknek bizonyult számomra Macedónia?